

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 16 - Sayı / Issue: 31 - Yıl / Year: 2021
Şubat/February - Kış / Winter

ISSN: 1306-4223

Vecd Duygusunun Tasavvufî ve Psikolojik Etkileri

Mystic and Psychological Effects of the Sense of Ecstasy

Esmâ SAYIN

Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Assoc. Prof. Dr. Balıkesir University Faculty of Theology

esmasayin16@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9420-700X>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Derleme / Review

Geliş Tarihi / Received: 21.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 30.11.2020

Cilt / Volume: 16, Sayı / Issue: 31, Sayfa / Pages: 53-66

Atıf / Cite as: Sayın, E., (2021), Vecd Duygusunun Tasavvufî ve Psikolojik Etkileri [*Mystic and Psychological Effects of the Sense of Ecstasy*], Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization, 16/31: 53-66

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Vecd Duygusunun Tasavvufî ve Psikolojik Etkileri

Öz

Tasavvuf kültürü; Allah, kâinat ve insan arasında bir bütünlük kurar. Bu nedenle tasavvuf, âşkın ve bütünlüğün felsefesidir. İnsan, insan-ı kâmil görüşü bağlamında Allah Teâlâ'nın en yüksek derecede muhatabı ve ilahî isim-sıfatların yansımasıdır. Tasavvuf anlayışına göre, yaratılan canlı-cansız, şuurlu-şuursuz her varlık, Allah'ın ilahî isim ve sıfatlarının birer aynası olarak kabul edilir. Yüce isimlerinin yansımalarını kâinatta ve varlıkta gören bir kişi; manevî heyecan, coşku, huzur, ilahî âşk ve iç huzuru duyar. Bu ilahî âşk, heyecan, coşku ve huzur hali içerisinde insanın kendisinden geçmesine ve Rabbini bulma haline, 'vecd' denir. Nefsinin sesini duyan kişi, Yüce Allah'a yönelince derin bir coşku veya hüznün hâli yaşamaya başlar. Bunun sonucunda vecd, insanı Allah'ın isim ve sıfatlarıyla bütünlük kurmaya yönlendirir. İlahî âşk, coşku, heyecan ve huzur haliyle kendinden geçerek Rabbini bulma hali olan 'vecd' halinin tasavvufî ve psikolojik etkileri bulunmaktadır. Vecd halinin etkisiyle insan; cezbe, müşâhede ve âşkı yaşar. Aynı zamanda insan, vecd halinin etkisiyle kendini-gerçekleştiren, kendini-aşan, kişilik bütünlüğü yakalayan ve kendini keşfeden kişilerin özelliklerini taşımaya başlar.

Anahtar kelimeler: Vecd, cezbe, müşâhede, âşk, kendini-gerçekleştirme ve kendini-aşma, kişilik bütünlüğü ve kendini keşfetme.

Mystic and Psychological Effects of the Sense of Ecstasy

Abstract

Sufi culture establishes completeness between Allah, universe and man. Sufism is therefore the philosophy of love and completeness. Man, within the context of perfect human concept, is the greatest receptor of Allah and is a manifestation of divine names and titles. Sufism advocates that all beings, whether conscious or not, are each a reflection of the divine names and titles of Allah. A person who witnesses the reflections of the divine names and titles of Allah in universe and in beings will experience spiritual thrill, jubilation, tranquillity, divine love and inner peace. He will be overwhelmed with joy. This state of divine love, jubilation, peace and reaching the Creator is called ecstasy. True state of ecstasy is achieved by an advanced level of love towards Allah, strong will and fondness of Allah. Upon hearing his inner voice and turning towards Allah, man starts experiencing either a deep rooted relief or gloom. As a result, state of ecstasy removes man from his natural state and turns him towards forming completeness with the names and titles of Allah. Being the state of achieving the Creator through divine love, jubilation, excitement and peace, ecstasy has mystic and psychological effects. Through the state of ecstasy, man experiences delirium, observation and love. Man, at the same time, also starts bearing the traits of those who succeeded in self-realization, self-transcending, self-integrity and self-discovery.

Keywords: Ecstasy, delirium, observation, love, self-realization and self-transcending, personality integrity and self-discovery.

Giriş

Vecd; aradığı duyguları beş duyu veya akıl yoluyla bulmak, ilahî şevk sarhoşluğu içinde kendinden geçmek anlamlarına gelir. Bu anlamda vecd, insanın yaşadığı olağanüstü bir tecrübedir. Yani kulun iradesi olmadan, Allah'tan gelen feyiz, lütuf ve ikramdır. Vecde ilahî isim ve sıfatların kalbe yansımaları esnasında insanın yaşadığı olağan üstü manevî heyecan ve coşku diyebiliriz. Bu bağlamda vecd, Yüce Allah'ın varlığını fark eden kulun beşerî sıfatlarını kaybetmesidir.

Kur'ân'ın açıklamasına göre kalpler, bakmaktadır ve görmektedir. Kalplerin bu bakma ve görme fiilleri de onlara ait bir 'vecd' durumudur. Yüce Allah, bu anlamda şöyle buyurur: "Gerçek şu ki; gözler kör olmaz; zira göğüsler içindeki kalpler, kör olur."¹

Gönüller, kendi vecd halini göremezler. Bu âyette, vecd halini yaşayan kalple vecd halini yaşamayan kalbin arasındaki ayrım ifade edilmiştir. Kalp, vecd duygusunu olağan üstü manevî heyecan ve coşku olarak hisseder ve onu ifadeden aciz kalır. Bu anlamda Yüce Allah; kalbin manevî heyecanla, âşkla ve coşkuyla sarhoş oluşunu âşkın körlüğü olarak ifade eder.

1. Vecd Duygusunun Tasavvufî Etkileri

"Yüce Allah'ın ilahî isim ve sıfatlarının yansımalarını kâinatta ve varlıkta gören bir insan, iç ferahlığı duyar ve o hâlin verdiği zevk ile kendinden geçer. Gerçek vecd, ileri derecedeki Allah sevgisinden meydana gelir. Nefsinin sesini duyan kişi, Yüce Allah'a yönelince derin bir ferahlık veya hüznün hâli yaşamaya başlar. Bunun sonucunda vecd, sahibini kendi doğal durumundan uzaklaştırır ve onu Allah'ın isim ve sıfatlarıyla bütünlük kurmaya yönlendirir."²

"Allah'ın sevdiğine gösterdiği ve daha çok namaz ve secde anında hissedilen vecd hali, Yüce Allah'ın kuluna ikram ettiği bir anda gerçekleşen heyecan, coşku, âşk duygusu, ürperme, titreme ve tüylerin diken diken oluvermesi durumudur."³ "Zikrin tatlılığı hissedildiğinde ise ruh, manevî coşkunun ve heyecanın yoğun olarak etkisi altına girer. O anda insan, kendisine ikram edilen duyguların etkisiyle huzur ve mutluluk hali hisseder ve onun ruhsal ve psikolojik durumunda bir takım değişimler meydana gelir."⁴

1.1. Vecd Duygusunun Cezbe Üzerindeki Etkisi

"Vecdin ortaya çıktığı ilk yerin kalp olup kalpten beden bütünü organlarına titreme, inleme, derin nefes alma, donup kalma, bayılma, yoğun

¹ Hâc, 22/46.

² E. H. Ş. Sühreverdî, *Avârifü'l-maârif*, (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi, 1966), 476.

³ L. Filiz, *Noktanın sonsuzluğu*, (İstanbul: Pan Kitabevi, 2013), 423.

⁴ E. Cebecioğlu, *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 694.

heyecan, coşku hali şeklinde etki ettiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda gerçek vecd, ileri derecedeki Allah ve peygamber aşkı ile irade sağlamlığından meydana gelir.”⁵

“Yüce Allah, inananların Kur’ân-ı Kerim’i, Rablerinden korkarak ve kalpleri ürpererek, vecd haliyle okuyacaklarını haber vermektedir.”⁶ “Bu konudaki örnek şudur ki: Abdullah b. Mesûd (h. 32/m. 652), bir gün Kur’ân okurken: “Her ümmetten bir şâhid getirdiğimiz, seni de onların üzerine şâhid tuttuğumuz zaman onların hâlleri ne olacak?”⁷ âyetine geldiğinde, Peygamberimiz’in gözleri dolmuş ve o, kendisini kuşatan vecd halinin etkisiyle “Yeter ey Abdullah!” diyerek onun okumasını durdurmuştur.”⁸

“Vecd, ruh ile nefsin bütünleşmesi sonucu ortaya çıkan bir elektriklenme olayıdır. Önce insanın tüyleri diken diken olmaya başlar, sonra ayaklarından başlayan bir elektriklenme gerçekleşir ve bedene yayılıp titremelerle kendini belli eder. Daha sonra bunu bir gevşeme ve rahatlama hali takip eder. İnsan, isteyerek bu tabloyu oluşturamaz.”⁹

Sözlükte ‘çekmek’ anlamına gelen cezbe, tasavvufta ‘Yüce Allah’ın kulumu kendine çekmesi ve aniden yüce huzuruna yükseltmesi’ anlamına gelir. “Allah’ın kulu kendisine çekmesi olan *cezbe*, Allah’ın kişiyi kendine çektiği, dostu edindiği ve sürekli bir biçimde huzurunda tuttuğu bir haldir.

Bu halin odağındaki insan için ilahî huzura çekilme hali, çabayla edinilen (kesbî) değil; ilahî bir lütufla kazanılan (vehbî) bir durumdur. *Cezbe*, aklın baştan alınması anlamını da içerdiğinden, *meccûblar* ömürleri boyunca kısmen ya da tamamen kendilerinden geçmiş bir haldedirler.”¹⁰

“Vecd, özel insanların eriştikleri ilk noktadır. Manevî duygularda seçkin insanlar, vecdi tadıp vecdin nuru kalplerinde parlamışta kendilerinde imana dair en ufak bir şüphe kalmaz.”¹¹ “Vecdin başlangıcı, perdenin açılması Yüce Allah’ın ilahî isim ve sıfatlarının görülmesi ve fark edilmesi, kişinin kendi benliğinden geçip ilahî isim ve sıfatlarla bütünlük kurmasıdır.”¹²

“Sûfilere göre, vecd hâlini ancak tadan ve yaşayan bilir; o, ilahî bir sırdır. Bu anlamda vecdin nasıl yaşandığı sözle anlatılamaz. Çünkü o, Allah’a şüphesiz

⁵ E. N. S. Tûsî, *Luma fi’t-târîhi’t-tasavvufi’l-islamiyyi*, (Kâhire: Dâru’l-kütübî’l-ilmîyyeti, 1960), 293.

⁶ Bkz. Zümer, 39/23.

⁷ Nisa, 4/41.

⁸ Buhârî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 33.

⁹ Filiz, *Noktanın sonsuzluğu*, 424.

¹⁰ S. Uludağ, *Meczip, Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28: 285.

¹¹ Tûsî, *Luma fi’t-târîhi’t-tasavvufi’l-islamiyyi*, 376.

¹² Tûsî, *Luma fi’t-târîhi’t-tasavvufi’l-islamiyyi*, 376.

imanın sırrıdır.”¹³ “Vecd ve cezbe halini yaşaması hususunda Allah Teâlâ’nın ikramı, insanın bu halleri yaşama isteğinden daha önceliklidir.

Öncelikle Allah’ın *cezbe* kuvvetiyle kulu kendisine çekmesi, gereklidir. Bu nedenle Allah’ın isim ve sıfatlarıyla bütünlük kurmanın manevî heyecanı ve coşkusunu hisseden bir insan, Allah’ın ilahî aşkla kendisine çektiği insandır ki, bu duruma ‘cezbe’ denir. Böylece Allah’ın cezbe ve vecd ile kendisine çektiği insan, müşâhede ile riyazete ve önüne çıkacak sıkıntılara göğüs gerer. ‘Kudret cezbesi’ ismi verilen bu yoğun müşâhede esnasında, *cezbe*ye uğrayan kişiye manevî halleri gösterilir; o kişi, nef ve maldan uzak kılınır.”¹⁴

“Sûfilere göre yolculuğun en son amacı, Yüce Allah’a kavuşmaktır. Özellikle bu ilahî kavuşma, Yüce Allah’ın kendisine yaklaştırması ya da çekimiyle daha doğrudan bir şekilde gerçekleşir. Diğer bir deyişle Allah’a kavuşmak, ancak O’nun cezp etmesiyle gerçekleşir.”¹⁵

“Allah’ın ilahî isim ve sıfatlarıyla bütünleşenlerin ilk yolu, istidlâl denilen akılla Yüce Allah’a kavuşmadır. Allah’ın ilahî isim ve sıfatlarıyla bütünleşenlerin ikinci yolu ise, ilahî aşkla ve manevî heyecanla Yüce Allah’ın kulu kendisine çekmesidir. İstidlâl yolunu tutanlar, delillerin gerçekliklerini ispat yoluyla ilerlerler.

Diğerleri için ise, delil ve hakikatler, Allah tarafından bir perde (hicâb) kılınır. Diğer bir deyişle, delil ve hakikatler, Allah’ın ilahî aşk ve heyecanla kendisine çektiği kişi ve Yüce Allah arasında bir perdeye dönüşür.”¹⁶ “Bu duruma göre gerçeği bulma yolundaki deliller ve işaretler, aklın sınırları içinde bulunan kimselerce anlaşılmaz durumdadır.”¹⁷

1.2. Vecd Duygusunun Müşâhede Üzerindeki Etkisi

“Vecd halleri, belli zamanlarda ve belli sayıda yapılan ibadet veya zikirlerin meyveleridir. Bir kimse zikrini ve vazifesini fazlalaştırdıkça Allah, onun için ikramını fazlalaştırır.”¹⁸ “Nafile ibadetler, evrâd ve zikirler, imanı kuvvetlendirir. Sağlıklı ve sağlam iman, Yüce Allah’ın o kul üzerindeki lütfunu artırır.”¹⁹ “Aslında vecd; özlem, şevk ve manevî coşku sebebiyle insanın

¹³ Tûsî, *Luma fi’t-târîhi’t-tasavvufi’l-islamiyyi*, 375.

¹⁴ E. B. M. Kelâbâzî, *Taaruf li mezhebi ehli’t-tasavvuf*, thk. Ahmed Şemseddin, (Beyrût: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1994), 201.

¹⁵ A. Nifferî, *The mawâqif and mukhâtabât*, nşr. Arthur J. Arberry, Messrs Luzac & Co., (New York: Wads Wort Press, 2009), 86.

¹⁶ A. B. O. Hucvirî, *Keşfü’l-mahcûb*, thk. Mahmûd Âbidî, (Tahrân: İntişârât-ı Sâdâ ve Simâ, 2006), 474.

¹⁷ Akşemseddin, *Makâmatu’l-evliyâ*, (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşit Efendi Kitaplığı, 2007), No: 345, vrk. 181a-b.

¹⁸ A. Kuşeyrî, *Risâletu’l-Kuşeyrîyye fi İlmi’t-Tasavvuf*, (Beyrût: Dâru’l-Hayr, 2003), 62.

¹⁹ S. Eraydın, *Tasavvuf ve tarikatler*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1990), 194.

ruhunda ve kalbinde meydana gelen bir alevdir. İçine vecd ateşi düşen bir kimsenin bedeni, sevincinden veya üzüntüsünden sallanmaya başlar.”²⁰

“Müşâhede, Allah Teâlâ’yı anlayıp bilerek O’ndan başka hiçbir şey görmemektir. Yani o, inanç ve bilgi yönünden birliğe yönelip, bu tevhit ile Yüce Allah’a kavuşmaktır. Müşâhede, Allah Teâlâ’nın kalpte hazır olmasıdır.”²¹

Müşâhede anlayışı vasıtasıyla insan, hiçbir şey yok iken Rabbi’nin var olduğunu görür. “Yani o, Allah Teâlâ’nın eşsiz ve tek olduğunu; ezelde kendisinden başka asla hiçbir şeyin var olmadığını görür.”²² “Böylece insan, müşâhede hali nedeniyle kâinata ilâhi isim ve sıfatların tecellilerini fark ederek çevreye karşı daha duyarlı ve bilinçli olur. Bu bağlamda tasavvuf anlayışına göre kâinatı oluşturan her varlık, Allah’ın isim ve sıfatlarının birer aynası olarak kabul edilir.”²³

“İbadetlerle muhabbet, manevî kaynaklı düşünce derinliği, Allah’ı zikretme ve teslimiyet, vecdi besleyen kaynaklardır. Zevk, ibadetlerin meyveleri iken vecd ise, gayretin bir sonucudur.”²⁴ Bu noktada gerçek vecd, ileri derecede Allah sevgisinden ve kişinin gayretinden meydana gelir.

“Allah’ın ikramı ve vecdi bir kula lütfetmesi, zikir ve ibadetlerin neticesinde meydana gelir. Sahibinin, ibadet ve zikirlerine güvenerek kibre düştüğü ve benlik hissettiği hiçbir vecd, gerçek vecd değildir. Kul, yaptığı ibadetler sayesinde itaatini tadını duyar.”²⁵ Bu nedenle gerçek vecd hali sonucunda, ilahî isim ve sıfatların yansımalarını görme hali olan müşâhede hali, olgunlaşır.

“Müşâhede halini yaşayan Bîşr-i Hafî (h. 227/m. 841), hep yalın ayak dolaştığı için kendisine ‘yalın ayaklı’ manasına gelen ‘hafî’ denilmiştir. Niçin ‘yalın ayak’la dolaştığı sorulduğunda, ‘Yeryüzü O’nun sevgisidir. Ayakkabıyı vasıta olarak gördüğümden, yeryüzüne vasıtalı basmayı uygun görmüyorum’ demiştir.”²⁶

“Rabbini müşâhede yoluyla tanıyan insan, ruhsal bütünlüğü yakalar. Gerçekten de her iş ve olayda Allah’ın eserini görme hali olan müşâhede, ancak bu ruh bütünlüğü gerçekleştirilebildiği zaman yapılabilir. Ruhun birlik ve bütünlüğünü gerektiren bu müşâhede hali, birleştirici ve bütünleştiricidir.”²⁷

²⁰ Kelâbâzî, *Taaruf li mezhebi ehli’ t-tasavvuf*, 132.

²¹ H. K. Yılmaz, *Anahatlarıyla tasavvuf ve tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002), 223.

²² İ. K. Cevziyye, *Medâricu’s-salikîn*, (Beyrût: Dâru’n-Nifâs, 1979), 64.

²³ N. Ergül, *Tasavvufta Çevre Algısı*, *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, JASSS2750, Cilt: 34, Sayı: 2, 2015, s. 206.

²⁴ Eraydın, *Tasavvuf ve tarikatlar*, 195.

²⁵ Kuşeyrî, *Risâletu’l-Kuşeyrîyye fi’l-ilmî’ t-Tasavvuf*, 62.

²⁶ Hucvîrî, *Keşfü’l-mahcûb*, 203.

²⁷ E. D. V. Meyerovitch, *Duanın ruhu*, çev. Cemal Aydın, (İstanbul: Şûle Yayınları, 2004), 65.

“Bu bağlamda vecdin nasıl olduğu, sözlerle ifade edilemez. Vecd, Allah ile kulu arasında bir sır olduğu için anlatılmaz yaşanır.”²⁸

Vecd duygusu, Allah’ın ilahî isimleri ve sıfatları ile bütünlük kurduğu için ilahî aşk, heyecan ve coşku duygusunu insana hissettirir. “Vecd duygusuyla insan, Allah’ın kendisini her an gördüğünü düşünerek hareket ettiğinden, ilahî sanatlarla ve ilahî isimlere müşâhede ederek bu hali korur.”²⁹

1.3. Vecd Duygusunun Âşk Üzerindeki Etkisi

Vecd halini yaşayan kişi hesapçı değil; samimidir. O, iradesini Yüce Allah’ın iradesinde eritmiştir. O, beklentilerin ötesinde Allah’ın ilahî isim ve sıfatlarındaki yansımaları ahlakında yaşamaya layıktır. Bu noktada ilâhî lütufların yeri ve zamanı olmaz. Bu bağlamda vecd halini yaşayan kişi umulmadık anda gerçekleşen tecellilerle hoşnut olur.

Vecd halini yaşayan kişiler, üç kısma ayrılır ve onların her birinin manevî halleri birbirlerinden farklıdır. “Vecd halini yaşayan ilk grup, vecd hali ile birlikte bazı zamanlarda nefsanî duygular ve insanî huylar yaşayarak kişinin bu halleri vecd halini bulandırarak onun ruhsal durumunu değiştirmektedir.

Vecd halini yaşayan ikinci grup, kulaklarına gelen birtakım seslerden oluşan ve vecde benzeyen şeylerin akıllarına düşmesiyle keyiflenirler, bu duyguyla yaşayıp onunla canlanırlar. Sonra onların bu vecd halinde değişiklik meydana gelir.

Üçüncü grupta bulunanların vecd hali, devamlıdır. Vecd duygusu, onları Allah’ın isim ve sıfatlarının yansımalarıyla bütünleştirerek onların nefsanî özelliklerini yok eder. Artık onlar, kendi vecd hallerinden de geçerek vecdi yaratan ve vareden Yüce Allah’ı bulmuşlardır.”³⁰

Yüce Allah’ı vecd halinin etkisiyle bulan kişi, her haliyle âşkı yaşar. “Bu bağlamda âşk, aşırı sevgi ve bağlılıktır. Yoğun sevgi de denilen âşk, insanın bütün duygularını toplayıp birleştirmiştir. İşte âşkın dayanılmaz ve karşı konulmaz büyük gücü, buradan kaynaklanır. Âşk denilen yoğun sevgi, karşılık beklemez; bir ırmak gibi çağlayıp akar.”³¹ Bu manada âşk, ilahî isim ve sıfatların kalbidir; kalbi kalbe bağlama sanatıdır. Aynı zamanda âşk, kalbi Allah’a bağlama sanatıdır. Bu sanatın en güzel şekilde yaşanabilmesi için insanın itaatten gelen sevgi ve manevî heyecanı ifade eden vecd halini yaşaması gerekir. “Zaten âşk; muhabbetin, seveni kavraması, bütün vücuduna yayılması, adeta onu sarmaşık gibi sarmasıdır.”³²

²⁸ Hucviri, *Keşfü'l-mahcûb*, 499.

²⁹ Ergül, *Tasavvufta çevre algısı*, 212.

³⁰ Tûsî, *Luna fi't-târîhi't-tasavvufi'l-islamiyyi*, 378.

³¹ P. Lauster, *Âşk ve âşkın psikolojisi*, çev. Nurittin Yıldırım, (Ankara: Doruk Yayıncılık, 2000), 55.

³² M. Hakverdioğlu, Fuzûlî’de âşk ve âşık kavramı, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Volume 5, Issue 1, February 2012, 134.

“Vecd halinde bazen, sakinlik ve istikâmet duygusu, yoğun heyecan ve hareketlilikten daha üstündür. Zikir ve dualardan oluşan manevî ibadetlerin kalbe gelen ilhamlarından bir kısmı, sükûnet, bir kısmı da hareket meydana getirir. Bu nedenle bazen sakinlik, hareketten daha üstündür.”³³

“Vecde gelen kişinin coşkusu, ortama bağlıdır. Bu durumu Ebû Muhammed Cerîrî'nin (h. 321/m. 933) verdiği şu cevapta daha iyi görmekteyiz: ‘Semâ meclisinde hazır bulunduğum zaman, şayet burada utanılacak saygın bir kişi varsa, kendime hakim olurum ve vecd halime hâkim olurum. Kimsenin bulunmadığı yerlerde ise, vecd halimi kendimi sınırlandırmadan yaşarım.’ demiştir.”³⁴

Kalp, vecd halini yaşarken bazen ortamdan etkilenir; bazen de ortamı etkiler. “Çünkü kalp, kendisinde anlam âlemine ait gerçeklerin yansıdığı ve hikmetlerin indiği bir aynadır. Kalp kuvveti sayesinde insan, ilâhî gerçekleri şüphesiz ve açık bir biçimde fark eder.”³⁵

“Sevgi, bu âlemin varoluş şifresidir. Yaratılış ve var oluş, bu sevgi ve rahmetin bir sonucu ve bir yansımasıdır. Yüce Allah, varlığa duyduğu sevgi dolayısıyla onu var etmiştir. Çünkü bir varlığı sevmek, onun var olmasını arzulamak, var olduğunda da varlığından dolayı sevinç duymak ve ondan haz almaktır.”³⁶

2. Vecd Duygusunun Psikolojik Etkileri

2.1. Vecd Duygusunun Kendini-Gerçekleştirme ve Kendini-Aşma Üzerindeki Etkisi

Yani ruhun bedenin etkisinden kurtularak tamamen Allah'ın isim ve sıfatlarıyla kaplanması, Allah'ın isim ve sıfatlarının varlığında kendi nefsanî sıfatlarını yok etmesi halidir. “Vecd halinde ben duygusu silinmiş; yok olmuş; bütün varlık sahnesine, Allah Teâlâ hâkim olmuştur.”³⁷

“Gerçekte kendini gerçekleştiren birey, kendi potansiyel ve kapasitesinin en yüksek düzeyde farkında olup, sahip olduğu bu potansiyeli gücünün nihâî noktası ile içsel bir tatmin sağlayarak bütünleştirebilir.”³⁸ İnsan, vecd halini yaşadıkça, kendini gerçekleştiren, nihai planda kendini-aşan ve böylece ilahî sıfatlarla bütünlüğü yakalayan insanların özelliklerini taşıyabilir.

³³ Tûsî, *Luma fi't-târîhi't-tasavvufi'l-islamiyyi*, 383.

³⁴ Kuşeyrî, *Risâletü'l-kuşeyriyye fi ilmi't-tasavvuf*, 62.

³⁵ T. Uluç, *İbn Arabî'de sembolizm*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 167.

³⁶ H. Hökelekli, *Ailede, okulda, toplumda değer psikolojisi ve eğitimi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 256.

³⁷ E. Güngör, *İslam tasavvufunun meseleleri*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1982), 84.

³⁸ A. H. Maslow, *Maslow's concept of self actualization*, trans: Michael Daniels, (New York: Liverpool John Moores University Press, 2001), 27.

“Vecd, iki türlü sonuç doğurur: Bunlardan birincisi, bilgidir. Vecd esnasında insan, ilim ve irfan sahibi olur. Bu sayede işaret türünden bilgiler, elde edilir. Vecd esnasında insan, Allah’ın isim ve sıfatlarındaki yansımaları görme (müşâhede) makamına erişir, keşfi açılır, sezgi gücü kuvvetlenir, yeni bir anlayışa sahip olur. Vecd haliyle ortaya çıkan ikinci bir sonuç ise, manevî hâller ve değişimlerdir. Bu gibi hareketler, dıştan bakıldığında belli olursa buna vecd adı verilir.”³⁹

Söz-fiil ve davranışlarda manevî heyecanı yakalama hali olan vecd duygusu, kişiye kendini aşma tecrübesini ona yaşatır. “Kendini aşma tecrübesi, aynı zamanda Allah’ın aşkın bir varlık olduğunun ve O’nun hakiki yücelik sahibi tek varlık olduğunun farkına varmaktır.”⁴⁰ Allah’ın aşkın bir varlık olduğunu hissetme hali, kişiye manevî kaynaklı heyecan ve âşk hali olan vecd duygusunu kazandırır. Vecd halinin ortaya çıkardığı bir başka duygu, hayret duygusudur. Hayret, Yüce Allah’ın yarattığı eserlerdeki ilahî isim ve sıfatların yansımalarının görülmesi sonucu ortaya çıkan şaşkınlık hâlidir. Hayretin fazlasına, ‘heyecan’ denir.

“Bu konuyu Mevlânâ (h. 672/m. 1273), şu şekilde ifade eder: “Bir hayret gerek ki, düşünceleri, endişeleri silip süpürsün. Çünkü hayret; fikri de, zikri de alır götürür. Evlâdım! Sen akli, hüneri sat; hayranlığı, şaşkınlığı satın al! Küçük görülmeye, tevazu içerisinde bulunmaya bak! Böylece anlama yönel; yoksa dünyalık kazanmak için, ticaret maksadıyla Buhara’ya gitme!”⁴¹

Vecd hali esnasında ortaya çıkan keşifler ve güçlenen sezgi gücü sayesinde insan, tasavvufî halleri yaşamaya başlar. Böylece insan, Allah anıldığında kalbi titrer ve kendi varlığından O’nun ilahî isim ve sıfatlarına doğru yol alır. Bu noktada vecd duygusunu yaşayan insan, “Allah’ın adının ânıldığında kalplerin ürperdiğini”⁴² belirten âyetteki manevî hali yaşar.

Aynı zamanda vecd duygusunu yaşayan insan, Hz Peygamber’in “Her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onlara şâhit olarak gösterdiğimiz zaman onların halleri ne olacak?”⁴³ âyeti okunduğunda Peygamber Efendimizin hayrete düşmesi olayına benzer haller hisseder.”⁴⁴

“Vecd duygusunu yaşayan insan; korku, titreme, derin derin nefes alıp verme, ağlama, inleme, kendinden geçme gibi birtakım fizyolojik ve ruhsal haller yaşar.”⁴⁵ O anda insan, manevî kaynaklı bir anlam duygusu yaşar. “Zaten yaşam, hiçbir zaman anlam duygusundan yoksun değildir. Kuşkusuz ifade

³⁹ S. Uludağ, *İslâm açısından mûsikî ve semâ*, (Bursa: Marifet Yayınları, 1992), 67.

⁴⁰ L. Schroeder, *The science of God*, (New York: Free Press, 1997), 54.

⁴¹ M. C. Rûmî, *Mesnevi-i manevî*, haz. R.A. Nicholson, (Tahrân: Intişârât-ı Hermes, 1375), c. 3, b. 1146, 278.

⁴² Zümer, 39/23.

⁴³ Nisâ, 4/41.

⁴⁴ Buhârî, *Tefsir*, 9.

⁴⁵ Tûsî, *Luna fi’t-târîhi’t-tasavvufî’l-islamiyyi*, 377.

edilen bu anlam duygusu, umutsuz bir durumun çaresiz kurbanı olduğumuz veya değiştirilemeyecek bir kaderle yüz yüze geldiğimiz zaman bile bize umut verir.”⁴⁶

2.2. Vecd Duygusunun Kişilik Bütünlüğü ve Kendini Keşfetme Üzerindeki Etkisi

“Ağlama ve ses çıkarma tarzındaki fizyolojik ve ruhsal yansımalar, vecdin artmakta olduğunu gösterir. Çünkü vecd, Allah’ın ikram ettiği ruhsal etkiler olmadıkça bilinmez. Tam olarak vecd halini yaşayan bir kişi, kendinden öyle bir geçer ki, kendisine vurulsa bile bir şey hissetmez.”⁴⁷

Vecd duygusunu yaşayanların en önemli özelliği, Allah’ın isim ve sıfatlarını görerek kendi nefsanî özelliklerini göremez olmalarıdır. Kalbe girip orayı dolduran vecd, kişinin kalbinde Allah Teâlâ’nın layık olduğu değer ölçüsünde, Allah’ı isimleri ve sıfatlarıyla tanınmasını (mârifet) mümkün kılar.

Vecd hali ortaya çıkınca nefisten her türlü duyu organının özellikleri kaybolur. “Nefis, kendinin duyulardan soyutlanmasını da, Allah Teâlâ’dan geldiğini de anlar. Böylece vecd halini yaşayan insan, kendinin başkalarından farklı bir üstünlüğü olmadığını anlar.”⁴⁸ İnsanî ve manevî değerlerle, ilahî ve ahlakî değerler arasında bütünlük kuran bir insan, kişisel bütünlüğü sağlar. “Bireyin kendi duygu, düşünce ve değerleri konusunda eylemde bulunması demek olan kişisel bütünlük, ancak doğruluk sayesinde mümkündür.

İnsanı doğru olmaya, yalandan ve ikiyüzlülükten uzak durmaya yönelten içsel sebepler vardır. Kişisel bütünlük, ancak doğrulukla sürdürülebilir. Kişisel bütünlüğüne önem veren kimse, kendi iç dünyasına, yani duygu, düşünce ve değerlerine özen gösterir, onları hafife almaz.”⁴⁹

Kendi iç dünyasına değer veren ve kişisel bütünlüğü yakalayan insanda vecd duygusu uyanır. “Bu nedenle vecd, kulun iradesinin etkisi olmaksızın Allah’tan gelen bir lütuf ve ikramdır.”⁵⁰ “Aynı zamanda vecd, ilahî âşk, heyecan ve özlem sebebiyle insanın ruhunda meydana gelen bir alevdir. İçine vecd ateşi düşen bir kimsenin bedeni sevincinden veya üzüntüsünden titremeye başlar.”⁵¹

Vecd duygusu; Allah’ın sanatını ve lütfunu manevî heyecanla fark etmek olduğu için insan, varlığının anlamını tatmin eden sorulara da cevap verir. “Psikolojide varlığımızın anlamını tatmin eden bu sorular, benlik arayışı sürecinin bir sonucu olarak kabul edilir.”⁵²

⁴⁶ J. Schmahmann, *Trandance and cognition*, (New York: Academic Press, 1997), 38.

⁴⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*, 694.

⁴⁸ Tûsî, *Luma fi’ t-târîhi’ t-tasavvufi’ l-islamiyyi*, 382.

⁴⁹ Hökelekli, *Ailede, okulda, toplumda değer psikolojisi ve eğitimi*, 89.

⁵⁰ Kuşeyrî, *Risâletü’ l-kuşeyrîyye fi ilmi’ t-tasavvuf*, 156.

⁵¹ Kelâbâzî, *Taaruf li mezhebi ehli’ t-tasavvuf*, 67.

⁵² L. Gilman, *Difference and pathology*, (New York: Cornell University Press, 1985), 87.

“Çevre, başta insan olmak üzere tüm canlılar için yaşam alanıdır. İnsan, içinde yaşadığı çevreden hem etkilenir hem de o çevreyi etkiler.”⁵³ “Vecd kaynaklı bu farkındalık veya kendini keşfetme süreci, insanın kendini inşa etme sürecinin ilk adımıdır. Kişinin kendini keşfetme süreci geliştikçe insan, kendini daha iyi anlayabilir ve niçin böyle davrandığını ve nasıl böyle hissettiğini fark edebilir.”⁵⁴

2.3. Vecd Duygusunun Kendini Tanıma Üzerindeki Etkisi

“Gerçek vecd, manevî kaynaklı heyecan, coşku ve Allah aşkından meydana gelir. Bu tür vecd halinde zorlama yoktur ve bu hal, her an kendini gösterebilir.”⁵⁵ “Vecd kaynaklı bir âşk, insanı daha yüce bir varlık haline getirir. Böylece insan, varlık dünyasında meydana gelen her şeyin Allah’ın fiilinin tecellisi olduğunu anlayarak her durumda sükûnetini korur.”⁵⁶ “Vecd, aslında bir yüceltme ve saygı duygusuyla gönülden taşan hayranlıktır. Zira yüceltme ve saygıyla iç içe olmayan bütün sevgiler, sevgiliden uzaklaşmaya sebeptir.”⁵⁷ Bu noktada vecd hali; ilahî hayranlığa, coşkuya ve heyecana dönüşür.

Böylece vecd hali sayesinde insan, ilahî coşku duygusuyla Rabbini ilahî isim ve sıfatlarıyla tanır. Bu bağlamda Rabbini ilahî isim ve sıfatlarıyla tanıyan insan, kendini tanır. “Bu manada psikolojideki kendini bilme, insanın kendisi hakkındaki bilinç duygusu olarak tarif edilir.”⁵⁸ “Allah’ın isimleri ve sıfatları vasıtasıyla O’nun varlığını farkedenden ve kalbinde O’ndan başkasına yer vermeyen insan, bu çarpıntı ile insanî sıfatlarından sıyrılır; ilahî sıfatlara doğru yönelir.

Kur’ân-ı Kerîm’de müminlerin Yüce Allah’tan korkarak, derileri ürpererek vecd ile Kur’ân okudukları haber verilmiştir.”⁵⁹ “Bu bağlamda Hz. Peygamber’in ve ashabın Kur’ân okurken veya dinlerken yaşadıkları vecd hallerine dair birçok rivayet aktarılmıştır.”⁶⁰ “Gerçek şu ki gözler, kör olmaz; lâkin göğüsler içindeki kalpler, kör olur.”⁶¹ ayetini açıklayan sûfiler, kalpte bulunan üzüntü ve sevinç türünden her duygunun kalbin işitmesi, görmesi ve ürpermesi anlamında birer vecd hali olduğunu ifade etmişlerdir. “Kendini tanıyan insan,

⁵³ N. Kula, Sahip Olma ve Emanet Duyguları Açısından İnsan ve Çevre İlişkileri, Çevre ve Din, *Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu Bildiri Metinleri*, İstanbul, 2000, 6.

⁵⁴ P. Herring, P. O’Connor, *The effects of self-discovery*, (New York: American Psychiatric Association Press, 1994), 27.

⁵⁵ H. K. Yılmaz, *Anahatlarıyla tasavvuf ve tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002), 204.

⁵⁶ M. S. Saruhan, *İslâm ahlâk esasları ve felsefesi*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 98.

⁵⁷ İ. K. Cevziyye, *Medâricu’s-salikîn*, (Beyrût: Dâru’n-Nifâs, 1979), 60.

⁵⁸ W. Mcgaughey, *Rhythm and self-consciousness*, (Minneapolis: Thistlerose Press, 2001), 78.

⁵⁹ Zümer, 39/23.

⁶⁰ Buhârî, Fezailü’l-Kur’ân, 33.

⁶¹ Hâc, 22/46.

kendi güç ve kapasitesinin en yüksek düzeyde farkındadır.”⁶² Bu manada insan, vecd hali sebebiyle insanî özünü manevî özüyle bütünleştirebilir.

Sonuç

Vecd; aşırı sevgi, âşk ve arzu sarhoşluğu içinde kendinden geçmek ve yüksek heyecan hissetmektir. Vecde ilahî isim ve sıfatların kalbe yansımaları esnasında insanın yaşadığı olağan üstü manevî heyecan ve coşku diyebiliriz. Allah'ın isim ve sıfatlarıyla bütünlük kurmanın manevî heyecanı ve coşkusunu hisseden bir insan, Allah'ın ilahî aşkla kendisine çektiği insandır ki bu duruma cezbe denir. Vecd duygusuyla insan, Allah'ın kendisini her an gördüğünü düşünerek hareket ettiğinden, ilahî sanatlara ve ilahî isimleri müşâhede ederek bu hali korur. Bu farkındalık, insanı ilahî isim ve sıfatlara yönlendirir.

Vecd halini yaşayan kişi, yaşadığı ilahî coşku, heyecan ve aşk gibi yoğun duygular sayesinde kendini gerçekleştirmiş olur. Bu nedenle vecd duygusunu yaşayan kişi, ilahî isim ve sıfatlarla uyum sağladıkça, kendini-aşan insanların özelliklerini taşır. Allah'ı isimleriyle ve sıfatlarıyla tanıyan insan, kendini de tanımaya başlar. Bu manada vecd duygusu, benlik arayışı sürecinde insana katkıda bulunur. Vecd hali esnasında insan, ilahî coşku ve heyecan duygusuyla Rabbini ilahî isim ve sıfatlarıyla tanır. Bu bağlamda Rabbini ilahî isim ve sıfatlarıyla tanıyan insan, kendini tanır.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Akşemseddin, (2007). *Makâmâtü'l-Evliyâ*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Reşit Efendi Kitaplığı, No: 345, vrk. 181a-b.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Cevziyye, İ. K. (1979). *Medâricu's-Salikîn*. Beyrût: Dâru'n-Nifâs.
- Ergül, N. (2015). Tasavvufta Çevre Algısı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 34(2), 205-216.
- Filiz, L. (2013). *Noktanın Sonsuzluğu*. İstanbul: Pan Kitabevi.
- Gilman, L. (1985). *Difference and Pathology*. New York: Cornell University Press.
- Güngör, E. (1982). *İslam Tasavvufununun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hakverdioğlu, M. (2012). Fuzûlî'de Âşk ve Âşık Kavramı, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 5(1), 131-155.

⁶² A. H. Maslow, *Maslow's concept of self actualization*, trans. Michael Daniels, (Liverpool: Liverpool John Moores University Press, 2001), 27.

- Herring, P., O'Connor, P. (1994). *The Effects of Self-Discovery*. New York: American Psychiatric Association Press.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değer Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hucvirî. A. B. O. (2006). *Keşfü'l-Mahcûb*, thk. Mahmûd Âbidî, Tâhran: Intişârât-ı Sâdâ ve Sîmâ.
- Kelâbâzî, E. B. M. (1994). *Taaruf li Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*. thk. Ahmed Semseddin, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Kula, N. (2000). *Sahip Olma ve Emanet Duyguları Açısından İnsan ve Çevre İlişkileri, Çevre ve Din. Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu Bildiri Metinleri*, İstanbul.
- Kuşeyrî, A. (1993). *Risâletu'l-Kuşeyrîyye fi İlmi't-Tasavvuf*, Beyrût: Dâru'l-Hayr.
- Lauster, P. (2000). *Âşk ve Aşkın Psikolojisi*. (çev. Nurittin Yıldırım). Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Maslow, A. H. (2001). *Maslow's Concept of self Actualization*. (translate. Michael Daniels). New York: Liverpool John Moores University Press.
- Mcgaughey, W. (2001). *Rhythm and Self-Consciousness*. Minneapolis: Thistlerose Press.
- Meyerovitch, E. D. V. (2004). *Duanın Ruhu*. (çev. Cemal Aydın). İstanbul: Şûle Yayınları.
- Nifferî, A. (1935). *The Mawâqif and Mukhâtabât*. nşr. Arthur J. Arberry, Messrs Luzac & Co., London.
- Rûmî, M. C. (1375). *Mesnevi-i Manevî*, haz. R.A. Nicholson. Tahrân: Intişârât-ı Hermes. c. 3, b. 1146, 278.
- Saruhan, M. S. (2013). *İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Schmahmann, J. (1997). *Trandance and Cognition*. New York: Academic Press.
- Schroeder, L. (1997). *The Science of God*, New York: Free Press.
- Sühreverdî, E. H. Ş. (1966). *Avârifü'l-Maârif*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi.
- Tûsî, E. N. S. (1960). *Luma fi't-Târihi't-Tasavvufi'l-İslamiyyi*, Kâhire: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyeti.
- Uluç, T. (2007). *İbn Arabî'de Sembolizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Uludağ, S. (1992). *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*. Bursa: Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (2003). *Meczip, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 1-44.

- Yılmaz, H. K. (2006). *Cezbe, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 1-44.
- Yılmaz, H. K. (2002). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.